

היום נלמד בעזרת ה'

עבודה זרה דף לז

מיסתמיך ואזיל ר' יהודה נשיאה: רבי יהודה נשיאה היה נשען והולך על כתפו של רבי שמלאי השמש שלו. אמר רבי יהודה לרבי שמלאי - לא היית אמש בבית המדרש כשהתרנו את השמן של גויים. אמר לו רבי שמלאי - הלואי שבימינו תתיר אף את הפת של גויים. אמר לו רבי יהודה - אם אני אתיר גם את הפת, יקראו לנו 'בית דינא שריא' - בית דין המתיר. וכמו שקראו לרבי יוסי בן יועזר.

דתנן העיד רבי יוסי בן יועזר איש צרידה: א. על מין חגב ששמו 'איל קמצא' שהוא טהור וכשר לאכילה. ב. על המשקים של בית המטבחים שבעזרה (- מים וזדס) שטהורים מלקבל טומאה. (משום שטומאת משקים אינה מדאורייתא אלא רק מדרבנן, ובבית המקדש לא גזרו רבנן טומאה עליהם, כדי לא לגרום להפסד קדשים). ג. על הנוגע במת שהוא נטמא (ולקמן יתבאר). וקראו לו 'יוסף המתיר'.

אמר ליה: ענה רבי שמלאי - שם הוא התיר שלושה דברים, ואילו אם הרב יתיר גם את הפת הוא יתיר רק שני דברים.

א"ל אנא שראי אחריתי: אמר לו רבי יהודה נשיאה - אני כבר התרתי דבר אחר.

מאי היא? הגמרא מבארת מהו הדבר האחר שהתיר רבי יהודה נשיאה.

דתנן זה גיטך: הדבר מובא במשנה במסכת גיטין. בעל הנותן גט לאשתו לפני שהוא יוצא לדרך ואומר לה 'הרי זה גיטך אם אני לא אבוא מכאן עד שנים עשר חודש', והוא מת בתוך שנים עשר חודש, היא לא מגורשת. מכיון שהוא לא אמר 'מעכשיו' ('הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי וכו'), הוא התכוון שהגט יחול לאחר יב' חודש. ומכיון שהוא מת בתוך יב' חודש, אין כאן גט. משום שביום שהגט אמור לחול, דהיינו לאחר שנים עשר חודש, כבר מת הבעל ואין מי שיגרש אותה, כי אין אפשרות לגרש לאחר מיתה.

(אבל אם אמר 'מעכשיו' ומת - הגט חל. בגלל שמתברר למפרע שהיא מגורשת מעכשיו כשהוא עדיין בחיים).

ותני עלה - ורבותינו התירוה לינשא: נאמר בבבלייתא על כך, 'רבותינו' חולקים על המשנה וסוברים שהגט כן חל. משום שהתנאי שעשה מתפרש כך, אם לא אבוא עד שנים עשר חודש הגט יחול מזמן כתיבתו. ולכן אפילו שהוא מת בתוך שנים עשר חודש, כשיגיע שנים עשר חודש יחול הגט למפרע.

ואמרינן מאן רבותינו: וביארנו בגמרא שם מי הם 'רבותינו'? הם 'בי דינא דשרו משחא' - בית דין שהתירו שמן של גויים.

וביארנו ש'רבותינו' סוברים כרבי יוסי 'שזמנו של שטר מוכיח עליו'. דהיינו הסיבה שהבעל כתב זמן בגט, בכדי לעשות את התנאי שיחול מזמן הכתיבה. (כי אם היה מעוניין שהגט יחול רק לאחר מותו, בשביל מה הוא צריך לכתוב בו זמן?) ולכן אפילו שלא אמר בתנאי שלו 'מעכשיו', הגט חל מעכשיו.

ואמר רבי אבא וכו': שרבי יהודה הנשיא נכדו של 'רבי' הוא זה שהתיר אותה להינשא. ולא הודו לו כל 'שעתו' - כלומר כל ימי חייו. ויש אומרים שלא הודו לו כל 'סיעתו' - כלומר חבריו החכמים.

אם כן רבי יהודה נשיאה התיר מלבד שמן של גויים, גם את הגט הנ"ל.

א"ל רבי אלעזר לההוא סבא: הסבא היה אחד מהחכמים שהתירו אותה להינשא, ושאל אותו רבי אלעזר - האם התרתם אותה להתחתן מיד כששמעתם שהבעל מת, שהרי הוא ודאי כבר לא יבוא עד סוף יב' חודש ונמצא שהתנאי התקיים. או שהמתנתם עד סוף יב' חודש לזמן של התנאי?

שאל אותו הסבא: ותיבעי לך אמתניתין: מדוע לא הקשית את הקושיא הזו על המשנה בגיטין - על המקרה של האומר 'מעכשיו' ומת בתוך יב' חודש, האם מתירים אותה להינשא מיד כשמת או לאחר יב' חודש?

ענה לו רבי אלעזר: אין הכי נמי: באמת אני מסתפק גם על המשנה, אלא שמכיון שהיית שם באותו מעשה שהתירוה, שאלתי אותך מתי התרתם אותה, ומזה אני אבין את כוונת המשנה. (אמנם הגמרא לא מביאה את תשובתו של הסבא).

ביאור מחלוקת רבי יהודה נשיאה עם שאר החכמים

אמר אביי: אביי מדבר על מקרה שבעל מגרש את אשתו בלילה בתנאי שיגיע הבוקר ותזרח השמש, והבעל מת בלילה לפני שהגיע הבוקר. ומהמקרה הזה אנו לומדים גם למקרה של המשנה בגיטין כ"ל.

הכל מודים: לכו"ע אם הוא אמר לה 'הרי זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה' כוונתו כשתצא השמש יחול הגט. ולכן כשהוא מת בלילה הגט כבר לא יכול להועיל, כי אין אפשרות לתת גט לאחר מיתה.

(ואפילו שרבי יהודה נשיאה סובר כרבי יוסי ש'זמנו של שטר מוכיח עליו' כאן זה לא יועיל. משום שנמצא כאילו הוא אמר את שני הדברים 'מעכשיו וכשתצא חמה'. ואנו מסתפקים בזה האם כוונתו לעשות תנאי ואם כן הגט חל מעכשיו. או שהוא חזר בו ממה שאמר בתחילה 'מעכשיו', ורוצה שהגט יחול רק כשתצא חמה, ואם כן הגט לא חל).

על מנת שתצא חמה מנרתיקה: ולכו"ע אם אמר לה 'על מנת שתצא חמה מנרתיקה' כוונתו שהגט יחול מעכשיו (כלומר כאשר תצא החמה הוא יחול למפרע מעכשיו). ולכן כשהוא מת בלילה, הגט מועיל כי מתברר שהוא גירש אותה בלילה כשעוד היה בחיים.

וטעם הדבר שזה נקרא כאילו אמר 'מעכשיו', כדברי רב הונא שאמר - כל האומר 'על מנת' כאומר 'מעכשיו' דמי. כי מי שאומר 'על מנת', כוונתו אני נותן את זה עכשיו רק שאני עושה תנאי, וכשיתקיים התנאי ממילא הגט יחול כבר עכשיו.

לא נחלקו: המחלוקת היא באומר לה 'הרי זה גיטך אם תצא חמה מנרתיקה'.

להבנת הדברים נקדים סוגיא במסכת גיטין. הנותן גט לאשתו ואומר לה 'זה גיטך אם מתי' כלומר זה יהא גט שלך אם אני אמות. מכיון שאין אפשרות לגרש לאחר מיתה, הגט בטל. אבל אם אמר 'מהיום אם מתי', הוא עושה תנאי שאם הוא ימות הגט יחול מעכשיו, ולכן הגט כשר.

והיינו כי בלשון 'אם מתי' יש שתי משמעויות - לאחר מיתה, וקודם המיתה. ולכן כשאמר אותו סתם הוא מתפרש לאחר מיתה, אבל כשמוסיף לו 'מהיום' הוא מתפרש לפני המיתה.

ר' יהודה הנשיא סובר כר' יוסי ש'זמנו של שטר מוכיח עליו'. ואם כן אפילו שהוא לא אמר 'מהיום', עצם הדבר שכתוב בגט זמן הרי זה כאילו הוא אמר 'מהיום', ואם כן נמצא שהוא אמר 'מהיום אם מתי' או מ'עכשיו לכשתצא חמה מנרתיקה' ולכן הגט מועיל. אבל רבנן לא סוברים כר' יוסי. ולכן נמצא שהוא אמר 'אם מתי' בלבד או 'אם תצא חמה' בלבד, והגט לא מועיל.

*

הגמרא חוזרת לדברי יוסי בן יועזר:

גופא העיד יוסי בן יועזר איש צרידה וכו'.

שאלה: מאי אייל קמצא? תשובה: רב פפא אמר 'שושיבא': סוג של חגב שראשו ארוך. ורב חייא בר אמי משמיה דעולא אמר 'סוסביל': סוג של חגב שראשו אינו ארוך, אבל הכנפיים שלו לא מכסים את רוב גופו.

ביאור הדבר. לחגב טהור יש ארבעה סימנים. ארבע רגליים, ארבע כנפיים, קרסוליים, כנפיו מכסים את רוב גופו. נחלקו התנאים במסכת חולין האם חגב שיש לו את ארבעה סימנים הללו אבל ראשו ארוך, טהור או לא.

רב פפא אמר וכו': רבי יוסי בן יועזר והחכמים נחלקו בחגב 'שושיבא' שראשו ארוך האם הוא טהור או לא.

רב חייא בר אמי משמיה דעולא אמר וכו': בחגב שושיבא שראשו ארוך הם לא נחלקו שהוא טמא. והמחלוקת של רבי יוסי בן יועזר וחכמים בחגב 'סוסביל' שראשו אינו ארוך, אבל כנפיו מכסים את רובו על ידי הדחק (כלומר לא רואים זאת בעיניים אלא רק על ידי מדידה). רבי יוסי בן יועזר סובר מספיק שיש רוב כלשהו של הכנפיים, ולכן החגב טהור. אבל חכמים סוברים שצריך רוב הניכר לעיניים ולכן החגב טמא.

*

למדנו במשנה - ועל משקה בי מטבחיא דכן:

מאי 'זכן'? לדעת רב - משקה בית המטבחים טהור ממש, דהיינו שאפילו אם הוא נגע בדבר טמא אינו נטמא, לפי שטומאת משקים היא רק מדרבנן, ורבנן גזרו רק בסתם משקים, אבל במשקים של בית המטבחים הם לא גזרו.

ולדעת שמואל - משקה בית המטבחים טהור רק מלטמא אחרים, דהיינו שאם הוא נגע במשקה אחר אינו מטמא אותו, אבל אם דבר טמא נגע במשקה בית המטבחים הוא נטמא, לפי שדין טומאת משקים בעצמם הוא מן התורה, אבל לטמא אחרים זה מדרבנן, ורבנן גזרו רק בסתם משקים ולא במשקה בית המטבחים.

*

למדנו במשנה - ועל דיקרב למיתא מסאב וקרו ליה יוסף שריא:

קושיא: **יוסף אסרא מיבעי ליה:** כלומר משמע שיוסי בן יועזר גזר שהנוגע במת נטמא, וא"כ צריך לקרוא לו 'יוסי האוסר' ולא 'יוסי המתיר' (= 'יוסי שריא').

קושיא נוספת: **ועוד:** הרי זה דין מהתורה שהנוגע במת נטמא, שנאמר "וְכָל אֲשֶׁר יִגַע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחָלָל חָרֵב אוֹ בְּמֵת אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם אוֹ בְּקֶבֶר יִטְמָא שְׂבָעַת יָמִים", ומדוע המשנה אמרה שיוסי בן יועזר גזר על זה.

תירוץ: **דאורייתא דיקרב טמא, דיקרב בדיקרב טהור, ואתו אינהו וגזור אפילו דיקרב בדיקרב, ואתא איהו ואוקמה אדאורייתא:** מהתורה רק הנוגע במת טמא, אבל הנוגע בדבר שנגע במת טהור, ובאו חכמים וגזרו שגם הנוגע בדבר שנגע במת נטמא, ובא יוסי בן יועזר והעמיד חזרה את הדין על דין התורה, דהיינו שרק הנוגע במת נטמא ולא הנוגע בדבר שנגע במת, ולכן קראו לו 'יוסי שריא' על שהתיר את גזירת חכמים.

קושיא: **דיקרב בדיקרב נמי דאורייתא הוא:** והרי גם הנוגע בדבר שנגע במת נטמא מדאורייתא, שנאמר "וְכָל אֲשֶׁר יִגַע בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא", דהיינו כל דבר שנגע בו הטמא שנטמא במת, יטמא.

תירוץ: **אמרוה רבנן קמיה דרבא, משמיה דמר זוטרא בריה דרב נחמן, דאמר משמיה דרב נחמן, דאורייתא דיקרב בדיקרב בחיבורין טומאת שבעה, שלא בחיבורין טומאת ערב, ואתו אינהו וגזור אפילו שלא בחיבורין טומאת שבעה,**

ואתא איהו ואוקמה אדאורייתא: מהתורה הנוגע בדבר שנגע במת נטמא שבעה ימים (= כדין נוגע במת עצמו) רק כאשר זו 'טומאה בחיבורין', כגון שבאותו רגע שראובן נוגע במת, בא שמעון ונגע בראובן, אבל אם שמעון נגע בראובן רק לאחר שראובן כבר עזב את המת, שמעון טמא רק עד הערב, ובאו חכמים וגזרו שאפילו בטומאה 'שלא בחיבורין' טמא שבעה ימים, ובא יוסי בן יועזר והעמיד חזרה את הדין על דין תורה, שרק 'טומאה בחיבורין' טמא שבעה ימים, אבל 'שלא בחיבורין' טמא עד הערב.

שאלה: דאורייתא מאי היא? מנין שמהתורה רק הנטמא במת ע"י 'חיבורין' טמא שבעת ימים?

תשובה: דכתיב: "הִנָּגַע בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שְׂבַעַת יָמִים", דהיינו מי שנוגע במת עצמו טמא שבעה ימים, ונאמר "וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַטָּמֵא וְטָמֵא", דהיינו גם מי שנגע באדם שנטמא במת יטמא שבעה ימים (כמו הנוגע במת עצמו), ונאמר "וְהִנָּפֵשׁ הַנִּגָּעַת תְּטָמֵא עַד הָעֶרֶב", נמצא שלכאורה יש סתירה בין הפסוקים, שמהפסוק השני משמע שהנוגע במי שנגע באדם שנטמא במת יטמא שבעה ימים, ומהפסוק האחרון משמע שהנוגע במי שנגע באדם שנטמא במת יטמא רק עד הערב, אלא **כאן בחיבורין כאן שלא בחיבורין**, כלומר הפסוק השני עוסק במי שנגע 'בחיבורין' ולכן טמא שבעה ימים, והפסוק האחרון עוסק במי שנגע שלא 'בחיבורין' ולכן טמא רק עד הערב.

אמר להו רבא: וכי לא אמרתי לכם שלא תתלו 'בוקי סריקי' (= כדים ריקים) כלומר דברים שאין בהם טעם בשם רב נחמן? (= לעיל אמרו רבנן את הביאור של 'חיבורין' בשם מר זוטרא בנו של רב נחמן בשם רב נחמן, ואמר להם רבא שלא יאמרו בשם רב נחמן שיוסי בן יועזר דיבר על 'טומאה בחיבורין').

הכי אמר רב נחמן: אלא כך אמר רב נחמן - יוסי בן יועזר התיר להם ספק טומאה ברשות הרבים, וזה כוונתו 'ועל דיקרב למיתא מסאב', דהיינו רק מי שיקרב בוודאות למת יטמא, ולא מי שיש לו ספק האם נגע במת ברה"ר.

קושיא: והא הלכתא מסוטה גמרינן לה: והרי הדין שספק טומאה ברה"ר טהור נלמד מסוטה, שכשם שסוטה טמאה מספק רק אם נסתרה ברשות היחיד (= היא נטמאת רק מספק שמא נבעלה לאיש שנסתר עמה) ולא ברה"ר, שהרי ברשות הרבים

לא שייך להיסתר, כך כל ספק טומאה ברה"ר טהור, וא"כ קשה מדוע רב נחמן אמר שיוסי בן יועזר התיר את הדבר.

תירוץ: הא א"ר יוחנן הלכה ואין מורין כן, ואתא איהו ואורי ליה אורויי: הרי רבי יוחנן אמר שאכן ההלכה היא שספק טומאה ברה"ר טהור, אבל לא מורים הוראה זו ברבים כדי שלא יבואו לזלזל בדיני טומאה, ובא יוסי בן יועזר והורה הלכה זו ברבים.

תניא נמי הכי: וכן למדנו בבביתא שיוסי בן יועזר נעץ קורות לסימן בין רשות הרבים לשדות שבבקעה שהם רשות היחיד, ואמר להם 'עד כאן רשות הרבים עד כאן רשות היחיד'. ומכאן ראייה לדברי רבא שיוסי בן יועזר הורה להם שספק טומאה ברה"ר טהור, ולכן הראה להם היכן רה"ר.

כי אתו לקמיה דרבי ינאי: כשהיו באים אנשים שאירע להם ספק טומאה ברה"ר לפני רבי ינאי, היה אומר להם 'הרי יש מים בנהר, לכו ותטבלו'. כלומר שהיה מחמיר להם שיטבלו מספק.

*